

A műépítész szemével

Építeni, mondjuk, egy egyszerű lakóházat, sokféleképpen lehet. Az országépítés útjai is különböznek egymástól. Azonban mindkét fogalom — a konkrét és az átvitt értelmezés is — mindenképpen magában foglalja a gyarapodást. Sőt feltételezi a dolgok szépségének sokasodását. Feltételezi az okos tervezést. Húsz év telt el az országépítés új területi-adminisztratív kereteinek kialakításától. Vajon hogy látja a megyéépítés országot átalakító hatását az, aki e húsz esztendőnek több mint a felét Kolozs megye műépítészeként élte át? Elkán György műépítész jelenleg a megye tervező és kutató intézetében dolgozik, a műépítészeti tervező műhely vezetője.

— Tudjuk el onnan, hogy mindaz a mélyreható politikai változás, mely a IX. pártkongresszussal, Nicolae Ceaușescu elvtárs főtitkárra való megválasztásával következett be Romániában, s amely új, magasabb igényű fókú irányítást szabott meg az országépítésben, szükségessé tette az adminisztratív keretek megváltoztatását. Ez utóbbi az 1968-as, nevezetesen 2. törvényben öltött testet. Legfontosabb jellemzője pedig az, hogy kiemelték a területi igazgatás szerepét az ország valamennyi részében, ami aztán alapvetően megváltoztatta Románia építészeti képét. Közismert célkitűzése szerint megvalósította, sőt túl is lépte azt a kezdeti állapotot, hogy valamennyi megye egyenként érje el a legalább 10 milliárd lej értékű ipari össztermelést. Es

ez egyáltalán nem volt kis dolog, hiszen rendkívül aránytalanságokat kellett — fejlődve, építve — megszüntetni. Például akár a hajdani Kolozs tartományból is mondhatunk: míg az aranyosgyéresi fémipari kombinát egy-magában 5 milliárd lejes össztermeléssel bírt, Zilahon — a Jövendő Szilágy megye központjában — jóformán csak pár millió lejes helyi-ipar működött. De egész sor olyan tájegysége is volt az országnak, ahol Zilah is már iparközpontnak számított volna. Namármost tudva levő, hogy egy adott terület lakosság-megtartó képessége elsősorban az ottani munkahelyek számától függ. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a mezőgazdaság a maga fejlődése során egyre kevesebb embert igényel, akkor föléssé vált, hogy az addigi utat követve, az ország egyes területei elnéptelenednek s azzal együtt visszafejlesznek. Az ipar kiegyensúlyozott területi fejlődés esetén éppen az ellenkezője játszódik le. Mindezt aztán magával hozta a — mondhatni — egységes építészeti kép kialakulását hazánkban, hiszen ahová gyárat telepítünk, oda lakóházat is kell építenünk, fejlesztésünk kell az úthálózatot, iskolákat, művelődési központokat kell létesítenünk. Egyáltalán magasabb szintre — egységesebb szintre — emeljük a lakosság életkörülményeit. Ezért mondhatjuk ma már azt, hogy ez az ország külső megjelenésében se hasonlítható a húsz évvel ezelőtti országra. Az itt felvázolt fejlődés a-

zomban elképzelhetően egy általános — hogy úgy mondjam — rendezői elv kialakítása nélkül. Gondolom ezt nevezik szaknyelven szisztematizálásnak. De tulajdonképpen mit értünk ezen? Valóban rendezői alapelvekről van itt szó. És ennek tudományosan megfogalmazott alapjait az 1972-es országos pártkonferencia fektette le, amikor megalkotta az országos szisztematizálási programot. Ezt követte 1974-ben az ugyancsak nevezetes 58. és 59. ún. szisztematizálási törvény. Maga a rendezési tulajdonképpen az élet valamennyi területét magában foglalja, azt kanalizálja, egységes fejlődésbe fogja. Mert ahhoz, hogy egy területet gazdaságosan, hatékonyan bevonhassunk a termelésbe, megszervezőn biztosítani kell az ott élők igényeinek kielégítését. S itt természetesen nemcsak a nálunk alapvetőnek számító munkához való jogot kell megemlítenünk, hanem a kulturált lakáskörülményeket is, a közlekedést is, továbbá a művelődési-kulturális, sőt szórakozási, sportolási lehetőségeket is. Meg kell terveznünk a közművesítést, a környezetvédelmet, sőt gondolnunk kell az utánunk következő generációkra, az esetleg ma még csak körvonalai-ban kitáplálható igényeire is. Meg kell továbbá oriznunk, méghozzá jó állapotban, a maradandó természeti, sőt történelmi-építészeti táj azon értékeit, melyeket mi kaptunk az elődöktől. Mindebből látható, hogy a szisztematizálás életminőséget meghatározó tudomány, mely maga is számítástudomány, egyben részét képezi a Román Kommunista

Párt tudományos országépítő programjának. Az előzőekben kiemeltük azt a veszélyt, hogy egyes területek — helységek — visszafejlesztek volna. A szisztematizálás vajon nem itél hasonló sorsra kisebb falvakat? A szisztematizálás előtti gazdálkodás meglehetősen mértékben szem elöl tévesztette a termőföld kérdését. Építkezéseket engedélyezett mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas területeken is. Más esetekben — akár mezőgazdasági építkezésekkel is — elaprózta a határt, nehezítve ezáltal a nagyüzemi mezőgazdasági termelést. A szisztematizálás gátat vetett ennek a folyamatnak, sőt jelentős területeket adott vissza a mezőgazdaságnak, amikor pontosan szabályozta, hogy mit és hová szabad építeni. Csupán megyeközpontunkban 16 ezer hektárral kibővítette a beépíthető területet. Ami a gazdaságosság elvének is eleget tesz, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy egy új lakótelepet egy olyan helyre tervezek, ahol már van közművesítés — víz, csatornázás, út stb. —, avagy oda, ahol ezt is meg kell építenem. De vigyük tovább a gondolatot: ma már falvainkban is éppúgy igény a fürdőszoba s a velejáró vízvezeték, csatornázás, mint városban. Ezt azonban csak azokban a fejlődőképes helységekből lehet biztosítani, ahol elegendő hozzá a lakosság. Ilyen például megyénkben Egeres vagy Gyula, melyek igen erős vonást jelentenek néhány környékükön levő apróbb településnek. A szisztematizálás tehát — éppen a kulturált vidéki életkörülmények megteremtésével — felgyorsítja ezt a folyamatot. Te-

hát egy természetes jelenséghez nyújt segítséget, miközben úgy koncentrálna, hogy nem néptelenséget hoz létre. Utolso kérdésem visszavezet az ön szűkebb szakterületére, valamint a már említett új országépítés kétségtelenül alapvető változásaira. Tudom azt, hogy például Kolozsváron 1965 és 1985 között 80 ezer lakás épült. Van olyan szocialista ország, ahol a főváros nem gyarapodott ilyen mértékben. De vajon nem bontottunk-e túlságosan sokat? Országos viszonylatban nem vált-e egyhangúvá az új urbanisztikai kép? Lássuk előbb az adatokat. Megyeközpontunk lakossága 1965 óta majdnem megduplázódott. Akkoriban 47—48 ezer lakással rendelkezett a város, miközben lakóinak száma mintegy 180 ezer volt. Azóta felépítettünk valójában több mint 80 ezer lakást. De ehhez mindössze 5 ezer elavult, felújításra alkalmatlan lakást számoltunk fel, tehát a mostani, mintegy 320 ezres lakosság döntő többsége új lakásban él. Ma, ha az az-

óta felépített óriásüzem, a nehézipari kombinát, valamelyik fiatal munkásának nem összkomfortos lakást kínálunk fel, ugyancsak csodálkozna. Mert immár megszokta, ha nem is mindig tudatosította, hogy lakni ebben a városban, vagy az ország bármely városában s egyre inkább növekvő mértékben falvainkban is, csakis összkomfortban lehet, úgy érdemes. Oriási eredmény ez. De ezt csakis gyári módszerekkel előállított lakásokkal lehetett elérni. S ha mindehhez hozzávesszük, hogy pusztán az új lakáskörülmények új igényeket támasztottak — új kultúrköröket, színházakat, iskolákat, egyetemeket, kórházakat, sportlétesítményeket kellett építeni —, akkor nyugodtan elmondhatjuk: megvan az alap, ahonnan indulva, most már a változatosság is vigyázhatunk. Méghozzá úgy, hogy minden tájegység vagy megye megkeresheti a maga egyedi különlegességét.

Lejegyezte:
OVARI JÓZSEF

AL. CAPRARIU

E L É G

Freszkedj a vállamra itt lenn,
Sirály, kimerült —
En vagyok az a békés isten,
Akire vágytal mindenütt.

Tudom, hogy viharokból térsz meg,
Hogy a halálal szembenéltél —
En vagyok a jó sors, a fészek,
Hogy-hogy ílyet te nem reméltél?

Az ellenséges nagy magasban,
Hol fécsillag dermesztő fenyét,
Róink álmotlál szakadatlan:
Hogy itt lent minden dal meg élet.

Mi dolgoz volt ott fenn az égél,
Repülve mily titkot kerestél?
Mídon a föld tele mesével
S pillák alatt buj meg a rejtély.

Most, hogy már itt vagy, idelent,
Ne félj, bajok nem érnek.
Nyugtasd meg fáradt testedet,
A selymes csend a fészek.

Elég! Új szépen vállamon
Addig, míg rendre-rende
Ahány csillag fenn, mind megszámlalom —
Akkor majd szállj te újra az egékbe.

ÖNÉLETRAJZ

A kör bezárul. Már kevés maradt abból, ami még lenne, még lehetne: az életből egy foszlánynyi darab, egy sóhaj, egy nap kekes szürkeütleje. A kör bezárul. Vonalát ki vonja kegyetlenül meg, vaj ki kéri tolem, hogy öröhem ne hagyjam el borongva, vigyázzak végig, árnyak közt, a csöndben? O, láthatatlan sebeid, te lélek! A kristály emlékek mind szétrepednek. Arbochegyen, tünd viharok szelének nyomán, fekete zászlok lengedeznek. Még van kevés. A végpont már közel. Az égbe térek vissza? Vagy a földre? Az életünk mily titkát fed fel szavam, mikor majd elcsuklik örökre?

KISS JENŐ fordításai

A költő Cicatricele penumberi (A felhő-műly sebhelyei) című nemrég megjelent gyűjteménye kötetéből.

A pedagógiai álom

A kezében tartott könyv címét elhibázta a tudós és ódaadó szerkesztő, dr. Benkő András zenetörténész: *Zenetudományi íráskor* (Kriterion, Bukarest, 1986) helyett azt kellett volna föltűnnie, hogy *Álom a zenepedagógiáról*. A zenei neveléshez többé-kevésbé kapcsolódó íráskor lényegesen eme álom, a kívánatos állapot legyen-e. Inkább óhaj, mint föltűnés, inkább terv, elképzelés, mint váns.

A kötet felét képező zenepedagógiai íráskor között László Bakk Anikó az, amely a felmérések, számok, statisztikák erejével bizonyítja ama elmeletlenn evidenciát, melynek értelmében, hogy a zenetudulás nemcsak a zenei-estétikai képességeket fejleszti, hanem a szokásostól eltérő mértékben, minden szellemi fakultást.

A zenei folyamatban-levő tudatának és érzetének kifejtése, a funkcióérzés a zenei tudás egyik legfontosabb pillére: a dallam vagy a zenei mű egészéhez viszonyított, pillanatnyi helyzet- és szerep-felmérés, egyfajta gyors visszacapcsolódás rendszer az, amely fokozott koncentráció-képességet, pontos megszólaltatást, a párhuzamos szólalmok vonalának követését (is) jelenti — s ez az, amivel a zeneoktatás az emberi képességeket általában fejlesztésére alkalmas. A zenefolyamatból előrehaladás is helyzetfelismerés, gyors döntések sorozata, aminek esztétikai élmény-befogadás-élménynyújtás társul. Szenik Ilona nagy főiskolai gyakorlati-hatékony-sággal hitelesíteli, módszeres, pontos fejlesztési programja a *Formaerkek* fejlesztésének szentel. Tanulmányban az általános iskolai gyakorlatot vezető alapul, nem a zenészközlöt. Minden gyermeked, népdal felhasználhatóságát tanítja a ritmus- és zárlat-szembecéltások, a visszatérések formaképző elvének bemutatásával.

Szenik Ilona tanulmányának „lefordítása” a mindennapi zenetudás tapasztalataira és metodikájára Visnyainé Kondor Ágnes munkája a könyvben. Lépcsőről lépcsőre, azaz dallamról versre követi a zenei szerkesztés s vele a formaerkek kialakításának folyamatát. Ez sem véletlen: sokéves, rendkívül sikeres zenetudományi gyakorlat áll a szerző mögött. Az idevágó íráskorból még Valádi Enikő lenne hasznos, mint a zenehallgatás, a zenetörténeti ismerkedés programja, de az elcsépeit elvi megállapítások sorozata, az egyszerűsítő, gyermekded szöveg- és zeneértel-

mezés lerontja a viszonylag jó repertóriumot ajánló, egészében használható, lemez-istával kiegészített anyagot, amelyet régóta várnak az óvó- és tanító nének és a gondos szülők.

A zenepedagógiai rész egyik legfontosabb tanulmányát a zenetudós főiskolai kamarazene-tanár, László Ferenc írta. Ebben egyesül a profi hangszerekkel minden elvi-gyakorlati szempont, a ugyanakkor mélyen széptani megállapításai (ha van ilyen) művészetfilozófiájában vezetnek. László Ferenc írása elején tisztázza a kamarazene kifejezés eredetét, amely az udvari kamarára-hivatalkra utal. Szerény ellenvetésem az, hogy ennek ellenére nem szabad elutasítani a történelmi kialakult jelentős-magyar-ízű zenei anyagot, mert azok kis helysége, kisebb együttesre utalva, képszerűen rögzítik a műfaji sajátosságokat. Ezen túlmenően azonban rendkívül fontos, amit László Ferenc a hangszeres szólista előadói helyzetéről, magatartásáról és performanciájáról közöl, amikor a zenesz egyedül áll ki, a zenekarral szemben, vagy többé-magával, zenekarban.

A két szélsőség között a — többnyire — néhány tagú kamaragyűjtés áll, egyrészt egyetlen hangszerként, vagy ösz-szólistaként, illetve olyan zenekarként, amelyben a hangszerjátékos egyidőben szólista és zenekari tag. Mégsem ösz-szólistaként van szó; a kamarazene az egyén és a kollektivitás egyensúlyi helyzete, eszményi közösségi-társadalmi modell: egyén és együtt-s nem verseng benne, mint a koncert-műfajban például, hanem ösz-szműködik; ez maga a demokrácia a zenében. Nem véletlen, hogy a kamarazene a legelvonatlab, legigényesebb műfaj a zenében, előadóként nehéz neki megfelelni, zenekarként meg esztétizálás igénye a jó kamarazenei darab. „A kamarazene nem hív én-zene (szólózene — B. Zs.), és még kevésbé olyan közösségi zene, amelynek megszólaltatásában az előadóművészek egyénisége megzabolázása árán, névtelen közkonatnaként kell részt vennie. A kamarazene személyiségek közösségi művészet”, amelyben megoszlik a felfogás és a kivitelezés felelőssége. „Így, míg a szólózene a magányosság metaforája, a zenekar pedig (a jobb esetben fölvilágosult) abszolútizmus, a kamarazene az eszményi kisközösség évszázadok gyakorlata során kialakult modellje. Akár egy-majdani, tökéletes társalalm

j képes előlegezését is tisztelhetjük benne.” A zeneoktatásban és a művészi gyakorlatban kiemelt fontosságú szak-tárgy tanításának tapasztalatait összegezi a szerző. S véle gondoljuk el: századokon át kamaramuzsikáltak a főúri szalonokban, tudós-szobákban, polgári otthonokban. Mire apadna el most ez az elérhető örömadó és személyiség-alakító forrás?

Egyfajta én-zene Terényi Edének, a sokoldalú és nagyfántáziájú zeneszerző-tanárnak a *Zongorajáték* című sorozata, amelyről e helyütt olvashatjuk, hogy a „mindent lehet” pedagógiai elvűre épül. Mindent lehet — de nem mindent érdemes. Hogy mit érdemes, azt az önbemutató tanulmány sorolja föl: stúdió-ízű jeleket adni a zenedaraboknak, hogy a zongorista technikáját, találeményességét, rögtönzőképességét alkotói módon élhesse ki/meg. A rögtönzés lehetősége, de nem a céltól (a korszerű harmóniavilág, az 50-es években inneni zenei gondolkodásmód bemutatása) és az anyagtól (zongora, zene) függetlenül. E darabok megvilágítanak a zörej és zene viszonyát (zsrpapírözögéssel példázva), az új kottatírást, a hangszer ütős jellegét (a megszólaltatás ujjal, tenyérral, némán lenyomva, könyökkel, clusterekkel, elhangolásokkal, pedálkombinációkkal, faütőgéppel történik). A szerző három újdonságra mutat rá árujában: az elasztikus ütemre, amely a „ritmusfolyamat szabad legzése”, szembefelvezkedés az ütem-kényszerrel; a vonalra a pontosan kiírt dallammal szemben; formaépítkezésben a sejt-építkezésre. Vizuálissá lesz a tempó és a dinamika növe-fogyó hangjegyek formájában. Minden van tehát, ami fölzsabadíthatja a növendéket az előírások-okozta gát-lékoktól. S a szerző írja le: a teatralitás kap itt szerepet, amolyan jazesz módon, a darab előadás közben alakul ki. A látszólagos kötetlenség azonban nemcsak új és fölzsabadító, hanem — hagyományos is! A barokkban kötött volt a hangmagasság, ritmus, míg a tempó, dinamika, díszítés nem. Itt most fordítva történik.

A hagyomány, a személyes és a történelmi példa is kap egy fénynyalabot a zenei nevelés irányából, mint az öntudatos folyamatosság biztosítója. A kienzvenes években látó Lakatos István zenetörténetész szerzői jelenléte is naszonló példa. Tanulmány Ruzitskáné Raczek Zsófia hegedűművésznő és hegedűtanárnő életjáról szól, de több zenetörténelmi adaléknál: a Kolozsvár zenei történetében híres és soltagzó Ruzitskacsalád után bívárló zenetörténetész egy múlt századi ze-

nész-dinasztia regény után ki-áltó történetét mondja el, itt, és az ezt megelőző könyvekben, kiadványaiban. Erdély zenetörténete elképzelhetően a zeneszerző, kar-nagy, organista, iskolaiigazgató Ruzitska György nélkül, aki Beethoven még életében propagálta, s a bécsi nevelé-tésű muzsikuskor majd 1948-ban a Nemzeti Dalra írt Kantátát. Leg-ízűbb fiának volt felesége Raczek Zsófia, aki hegedűlő csodagyerekként Sziléziából indult Európát, cári és királyi udvarokat hódító újjára, Kolozsvárra jött férjhez, ahol a Zenekonzervatórium tanárnője volt 1919-ig. Nagypapja 1819-től volt kolozsvári muzsikuskor, így kerekedik ki a hazai zenetörténet egyik legérdekesebb évszázada. A történet a hegedűvirtuóz vidéki sorsára is rávilágít: Ruzitskáné neves tanár, jó feleség és anya, érdeműs művészetpartóló hölgy volt — aki már csak kivételes alkal-makkor vett vonót a kezébe... Egyik jeles honi asz-szonyunk, aki itt nyugszik a Házsongárdban.

Érdekes és a kelet-európai történelemre jellemző sorsok bontakoznak ki a többi tanulmányból is. Például László Árpád zongoratanár, aki Marosvásárhelyen működött ötvédekig, akik Liszt és Dvořák tanított, aki Kodály-lyal, Arthur Schnabellel és Paul Weingartnerrel vitakozott művészetpedagógiai eszmékről, aki Enescuval és Constantin Silvestruval muzsikált — s akinek 1929-es kényszer-nyugdíjazása ellen maga Enescu emelt szót —, s aki Ovidiu Drimbă, Alexandru Demetriad, Chif Miklós s a második világháború után tanító zongoratanároknak a fele mondat tanárának.

Hasonló érdeklenségű a nagyváradi Boda-ház-as-ár életútja, akik több mint 1500 hang-versenyt rendeztek-szerveztek szülővárosukban. Csire József megemlékezése olyan pályát fog át, mint a Boda Oszkáré, aki Nagyváradon született, Resicán, Váradon nevelkedett, Bécsben tanult, a Simon Bolivar luxushajón muzsikált két évig, mintegy hatszor téve meg Amszterdam és Curaçao közt az utat, majd Nagyvárad, Auschwitz, Nagyvárad jelzi a pálya alakulását. De nem kevésbé érdekes Nagy László írása a szász-szászvási ún. harmóniás ének-lés — és persze az énekar — neves megalapítójáról, id. Belle Józsefről, az elsőke-lyesedett hegedű-át-ivadékról. Fancsali János tanulmánya inkább dokumentumgyűjtemény a száz éve született kolozsvári zeneigazgató Zsizs-mann Rezső orgonaművészi pályájáról; a gazdag adattár egy hiányzó és megírásra váró monográfiához elengedhetetlen.

A zenetörténeli érdekesség-től, a tudományos pontosságától ismert zenekutató-nak, Almási Istvánnak az lehetett a célja Fabó Bertalan leveleinek közzétételével, hogy ellenpéldát mutasson be. Fabó a szigorú, nagyevű kutatóhoz, Seprődi Jánoshoz írt epistolái a szakember jóvá-hagyását akarják kiereszkol-ni. A kikerekedő portré az öntelt, ámde buzgó és szorgalmas dilettánsé, aki a szak-tanácsot elutasítja, bár vá-gylik a legpicibb elismerésre is. Ez is a Zene története. A másik közreadott levelezés már szakmai dokumentum-kölés: Benkő András publikálja a mintegy 100 éve szü-lött George Breazul leveleit, amelyeket Lakatos István-hoz írt; a szakmai párbeszéd szép dokumentumai ezek. Benkő Judit Nulla fázisú dal-lamrészeket és dramaturgiai jelentéskörök elemzését adja Farkas Ödön *Tetemrehívás* című operájából. A tudományos hipotézis, sajnos, nem meg-győző, az elemzés sem bizo-nyítja, miért-miképp kelte-ne drámai feszültséget az egy-helyben topogó dallammeten. Érdekesebb lett volna teljes pályaképpel, vagy egy teljes mű elemzésével emlékezni ze-netörténetünk jelesére. Ez a tanulmányíró tehetségéből és tudásából bőven kitellett volna, megelőző s — reméljük

— majdani publikációi ezt igazolják. Szalay Zoltán alapos szaktanulmánya is kilóg — pusztán tematikai okokból — a kötetből, bár nem mindennapi színvonalú táncdallam-elemzése. Bármily legyen azonban a következő zenetudományos könyv témája, örvendetes, hogy már ebben is tizenegy tanulmányíró debütál. S még hány lehetséges szerző van a folkloristák, zenetanárok, zeneszerzők, gyakorló muzsikusok között! De el tudnám képzelni, képzett nem zenészek esszéit is egy gyűjteményben!

Egy-egy hasonló kötet magán viseli létrejöttének minden körülményét: az égető igényt egy vagy több zenetudományos fórumra. Ebből következően nem pörgethet meg egy témát a maga tel-jességében: mindenből-va-lamit kell nyújtania. Így aztán nehéz újabb szakterületek, műformák megthonosítását javasolni. Ha gyakrabban for-gathatnánk egy-egy hazai, érdekes zenetudományos könyvet, nyilván több szaktanulmány, műhelyvillomás, meg-emlékező muzsikusportré, pályakép s az olyan nagyon hiányzó esszé is találkozhat-na olvasóival. Mert maga a zenei könyv is a pedagógiai álom része.

BALLA ZSOFIA